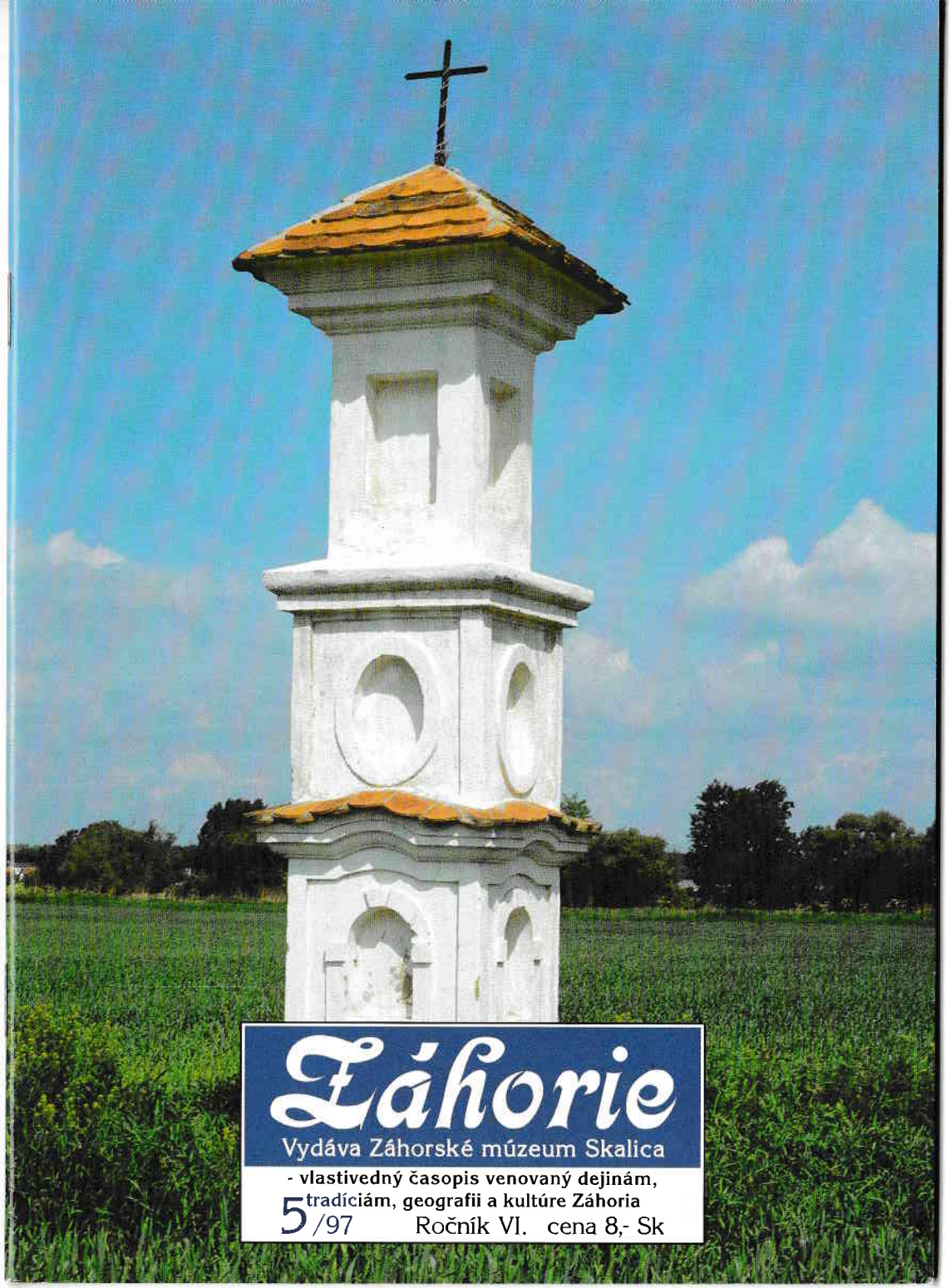

Záhorie

Vydáva Záhorské múzeum Skalica

- vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria

5/97 Ročník VI. cena 8,- Sk

Obálka:
1.strana
Božia muka v Kostolišti.
Foto: Filip Lašut

2.strana
Nástenné maľby v Rotunde svätého Juraja v Skalici: mestský erb Skalice a erb rodu Zápoľských.
Foto: archív VŠVU Bratislava

3.strana
Terchovská hudba v Skalici.
Foto: Ján Pardubský

Obsah č.5/97

Drahošová Viera:
Nástenné maľby v Rotunde svätého Juraja v Skalici 2

Hlavatý Vladimír - Štrba Vladimír:
Geologické pomery na Záhorí 5

Náhlik Marián:
Vietorisovci na Záhorí 7

Minďáš Miroslav:
Testamenty 9

Praženka Dušan:
Mlátenie obilia v minulosti v okolí Senice 11

Fordinálová Eva:
Obraz Záhoria v prózach S. H. Vajanského.. 14

Náš rozhovor
s koncertnou speváčkou prof. Evou Blahovou..... 18

Michalovič Peter:
Z hornatého kraja do Skalice 22

Drahošová Viera:
"Elixír života" 23

Viestová Zora:
PhDr. Ján Buchta, SJ /1922-1972/ 25

Holúsek Oto:
Rok na vidieku - Hody 27

Správy 28

Nástenné maľby v Rotunde svätého Juraja v Skalici

Viera Drahošová

V poslednom čísle štvrtého ročníka nášho časopisu /6/95/ sme priniesli aktuálnu informáciu o začatí reštaurátorských prác na gotických nástenných maľbách v Rotunde svätého Juraja v Skalici ako i krátky rozhovor s Petrom Hricom a Pavlom Rodzenákom, ktorí ako diplomanti Katedry reštaurovania Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave tieto práce vykonávali. Koncom marca 1996 bolo reštaurovanie ukončené. Odvtedy renovované a oživené maľby pútajú pozornosť návštevníkov. V krátkosti by sme chceli zhrnúť, čo je o nich do dnešného dňa známe.

Objavené boli takmer poltisícročie po svojom vzniku v roku 1945, keď po dopade bomby v blízkosti rotundy prišlo k značnému narušeniu stavby a pri následných opravách boli odstránené povrchové vrstvy omietok zvonka i vnútri objektu. V priestoroch okolo víťazného oblúka boli vtedy zistené maľby, ako o tom svedčí i zápis z 9. júla 1945 v skalickej mestskej kronike: *"Vo vnútri svätého Jura objavili vzácnu vec, freskú. Pochádzajú z druhej etapy nadstavby. Sostavujeme ich význam /maliar Koreszka a iní/. Našiel sa aj nápis a dátum 1580. Svätý Jur by si zaslúžil zvláštne štúdium odborníka."* K tomuto štúdiu prišlo až po vyhlásení rotundy za národnú kultúrnu pamiatku pri reštaurátorskom prieskume akad. mal. Albína Leixnera v roku 1972.

Rotunda pred druhou svetovou vojnou s omietnutými stenami.

Maľba je zachovaná na fragmentoch gotickej omietky po oboch stranách víťazného oblúka a výška zachovaných častí maľby sa pohybuje od 140 do 250 cm, šírka od 270 do 490 cm. Nakoľko gotická omietka nebola zachovaná na celej ploche steny, nie je už dnes možné dokázať, či maľba nepokračovala po celom obvode, prípadne i v dvoch pásoch nad sebou. Znázorňuje výjavy z legendy o svätom Jurajovi.

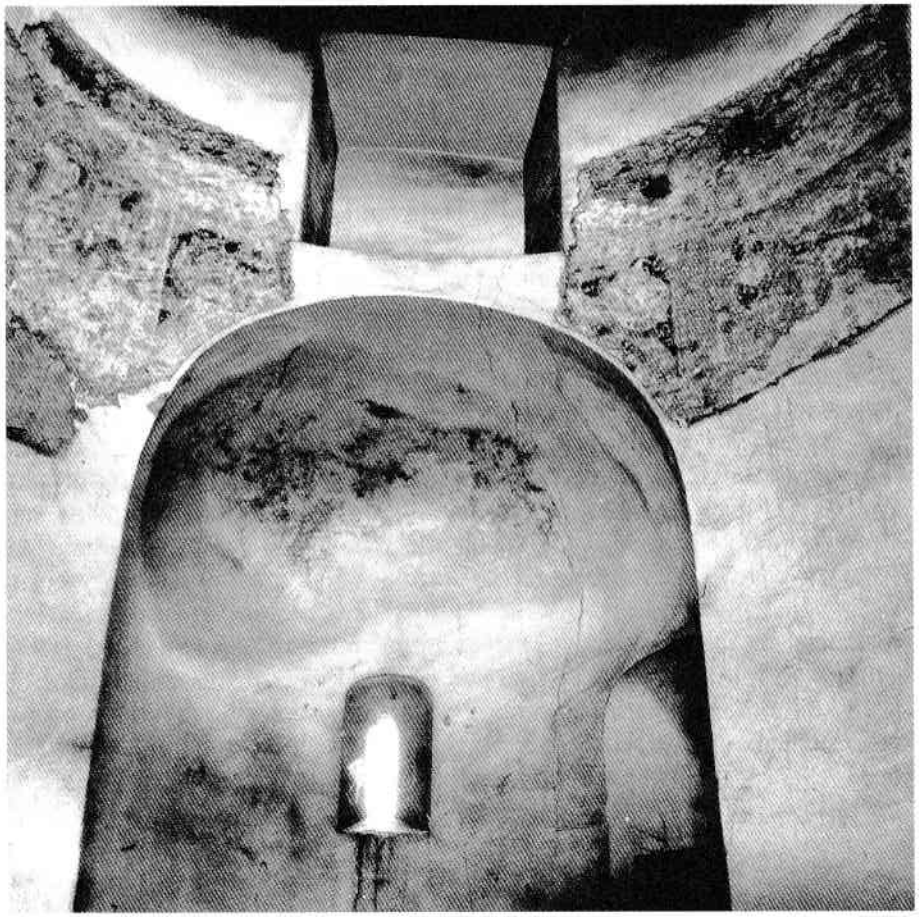

Nástenné maľby v rotunde počas prieskumu A.Leixnera.

Na severnej stene sa nachádza scéna príchodu svätého Juraja do mesta, kde pred dav ľudí prináša premoženého draka. Najlepšie zachovaná bola práve časť so znázornením mesta a mestského opevnenia. Koňa i postavu svätého Juraja bolo potrebné rekonštruovať. Na južnej strane sa nachádza ďalší výjav z legendy, v ktorom dominuje kľačiaca dcéra kráľa s rukami zopätými na hrudi, odetá v zelenom rúchu. V spodnej časti je vyobrazená hlava koňa so sediacim rytierom, svätým Jurajom, ktorý ju prichádza zachrániť pred drakom.

Jednotlivé výjavy boli oddelené iluzívnymi rímsami okrovej farby. Kontrastne preto vystupujú dva erby po oboch stranách víťazného oblúka, tesne pri výreze do apsidy, ktoré sú zobrazené Sna čiernom podklade. Na severnej /ľavej strane/ je to erb obsahujúci v strede hornej časti figúru psa s vyplazeným jazykom na zelenom pozadí. Pod ňou je presne nedefinovateľná heraldická figúra pripomínajúca časť kolesa. Pred psom je mesiac, za ním hviezda. Na základe porovnávacieho štúdia by mohlo ísť o erb rodu Zápoľských, pretože palatín Štefan Zápoľský mal Skalicu v zálohu od konca 15.storočia /iste už v roku 1498/ až do roku 1526. Datovanie maľby bolo podľa spôsobu realizovania, základným prvkom ktorého je čierna štetcová kresba, doplnená farebnými tónmi a čiernym šrafovaním, určené do poslednej tretiny 15. storočia, čo by podporovalo určenie erbu.

Na južnej /pravej/ strane je na červenom pozadí vyobrazený erb s dvojramenným krížom stojacim na trojvrší zelenej farby - mestský znak Skalice.

Ak teda zhodnotíme poznatky, vyplývajúce z neskorogotického datovania malieb, môžeme konštatovať, že tieto nevznikli pri prvej gotickej prestavbe rotundy, ktorá je určená jej začlenením do obranného mestského systému. Podľa archívnych prameňov k začleneniu neprišlo pri výstavbe hradieb, nasledujúcom po povýšení Skalice na slobodné kráľovské mesto v čase od roku 1372 do konca 14. storočia, ale až počas ich opráv po poškodení v husitských vojnách v druhej polovici 15. storočia. Rotunda bola v tomto období rozdelená na dve podlažia, z ktorých horné plnilo funkciu strážnej veže a spodné zostalo naďalej ako sakrálny objekt. Umiestnenie malieb, ktorých horný okraj sa nachádza tesne pod zistenou výškou dreveného stropu prvého podlažia /pri neskorších prestavbách odstráneného/ dokazuje následnosť vzniku výmaľby spodného priestoru, zrejme s účelom zvýraznenia jeho náboženskej funkcie.

Geologické pomery na Záhorí

Vladimír Hlavatý - Vladimír Štrba

Okolie obcí Petrova Ves a Štefanov.

V priebehu otvárky gbelských ložísk a ich odťažovania sa záujem geológov zameral postupne aj do širšieho okolia Gbelov na regionálne spracovanie ďalších vzdialenejších častí panvy s cieľom overenia celej slovenskej časti Viedenskej panvy z hľadiska roponosnosti. Toto úsilie geológov bolo podporované postupným zdokonalením techniky potrebnej k prieskumným i ťažobným prácam. Z prieskumného hľadiska to bolo zaradenie vrtných súprav pre štruktúrny plytký prieskum, ktorý sa potom výraznou mierou podieľal na geologickom spracovaní panvy a spája sa s ním objavenie viacerých ložísk ropy a zemného plynu v 50. rokoch. V tejto časti nášho rozprávania by sme chceli oboznámiť čitateľov Záhoria s ložiskami objavenými v severnej časti panvy.

Ložisko Štefanov.

Nachádza sa medzi obcami Štefanov a Letničie približne 5 km SZ od

Geologický profil ropného ložiska Petrova Ves

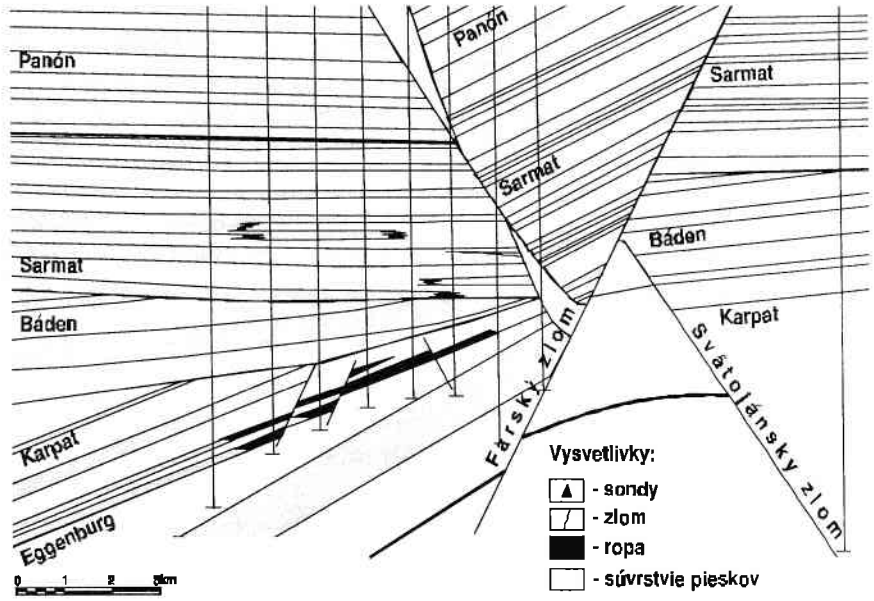

Gbelov. Objavil ho plytký štruktúrny prieskum v roku 1948, keď niekoľko vrtov prevŕtalo ropné obzory vyvinuté vo vrchnom sarmate. Prvé hlbinné vrty boli plytké a boli hĺbené šapou-rušne. V ďalšej fáze boli prevŕtané neogénne vrstvy v celej mocnosti až do podložia. V neogéne sa zistilo 8 piesčitých horizontov sýtených ropou. Geologicky je ložisko viazané na najvyššie polohy štefanovskej elevácie, ktoré sú tektonicky silne porušené vplyvom dvoch výrazných zlomových systémov tvoriacich severné (farská porucha) a východné (šaštínsky zlom) obmedzenie štruktúry. Na SV svahoch elevácie sa tieto zlomy súklonne stýkajú. Ložisko bolo otvorené pre svoju komplikovanosť takmer 400 vrtmi, aby bola zaistená jeho optimálna vyťažiteľnosť. K tomu výraznou mierou prispelo i zaradenie druhotných ťažobných metód (DTM). Bola použitá metóda plošného zatláčania vzduchu, známa pod menom "Marietta". Celé ložisko je dlhé okolo 1600 m a široké 1000 m. Jednotlivé produktívne obzory sú však menšie a litologicky i tektonicky veľmi členité. Najvyššie súvislé hydrodynamické celky majú 2 a 4 sarmatské obzory, čo umožnilo vyššie zmienené použitie DTM. Litologicky sú jednotlivé obzory tvorené jemnozrnnými pieskami s priemernou porozitou 26 - 27 percent. Ropa patrí medzi ťažké naftenické ropy bez obsahu síry a parafínu. Obsahuje 16 - 26 percent petroleja, 20 - 50 percent plynového oleja a 40 - 50 percent mazacích olejov. Benzínová frakcia nie je prítomná. Plyn, tvoriaci nízkotlaké čapice, obsahuje 98 - 99 percent metánu. V 50. rokoch sa ťažba z tohto ložiska podieľala v-

Geologický profil ropného ložiska Štefanov

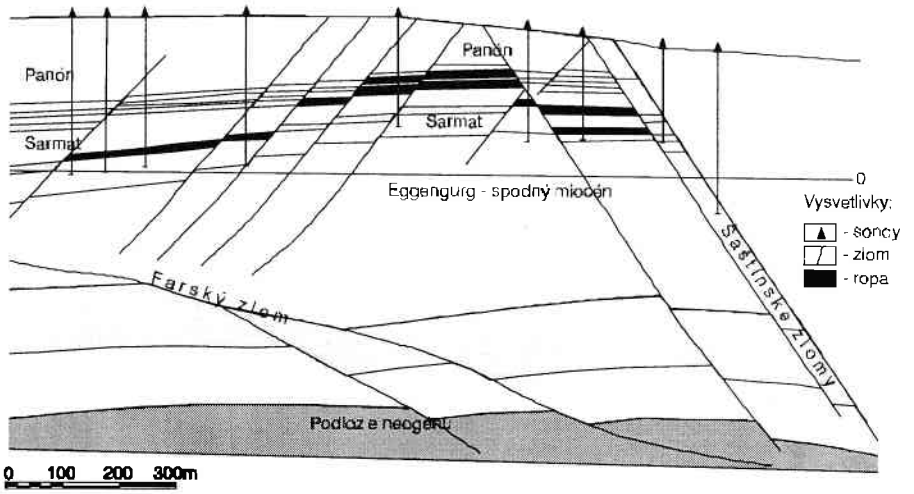

znamnou mierou na celkovej produkcii vtedajších ČND. V priestore západného svahu štefanovskej elevácie bol na podklade plytkého prieskumu, ktorým sa overili základné zlomové línie, najmä farskú poruchu a svätojánsky zlom, započatý hlbinný prieskum, ktorého výsledkom bolo objavenie ropného ložiska Petrova Ves.

Ložisko Petrova Ves.

Nachádza sa necelý kilometer južne od tejto obce po oboch stranách cesty Petrova Ves - Šaštín. Geologicky sa rozprestiera na západnom svahu štefanovskej elevácie na poklesnutej kryhe farského zlomu. Jednotlivé súvrstvia budujúce tento priestor sú od seba oddelené výraznými diskordanciami, líšia sa teda od seba uhlom ich uloženia. To svedčí o zložitosti geologického vývoja oblasti. Akumulácie ropy sú viazané na sedimenty spodného miocénu - karpatu, čo v 50. rokoch predstavovalo prvý hospodársky významný nález ropy v spodnom miocéne na Slovensku. V tomto súvrství je pozoruhodný sklon vrstiev 18 - 23 stupňov, z čoho potom vyplývali rozdiely v hĺbkach sond otvárajúcich vrchné a spodné časti ložiska. Prieskumom sa zistili roponosné horizonty s regionálnym rozšírením a tektonicky obmedzený piesčitý komplex v južnej časti ložiska, ktorý má podstatne menšie rozšírenie. Kolektorskou horninou jednotlivých obzorov sú jemnozrnné piesky s nízkou porozitou a priepustnosťou, čomu zodpovedali i nízke ťažby jednotlivých sond. Pri tomto ložisku je zaujímavý výskyt dvoch typov ropy. Obzory označené ako 2a a 2b obsahujú ťažkú naftenickú ropu s obsahom 41 - 42 percent petroleja, 23 - 25 percent plynového oleja a 28 -29 percent mazacieho oleja. Naproti tomu obzory označované ako 1ab obsahujú ľahkú parafínickú ropu s 37 percentným podielom benzínu, 36 percent petroleja, 13 percent plynového oleja a 14 percent mazacích olejov. V súčasnosti sú ložiská vyťažené.

Vietorisovci na Záhorí

Marián Náhlik

Rod Vietorisovcov pochádzal z Vážskej v Trenčianskej župe. Armáles bol udelený v roku 1710 Jánovi I. Vietorisovi za vernosť kráľovi Leopoldovi I. v bojoch s Tökölyovcami. Jánov syn Juraj I. Vietoris bol v roku 1751 poslancom v snemovni za Trenčiansku župu. S manželkou Máriou Timonovou mal dvoch synov. Starší Juraj II. Vietoris, narodený v roku 1728, ďalej rozvíjal trenčiansku vetvu rodu, z ktorej najvýznamnejším predstaviteľom bol pravdepodobne Ladislav II. Vietoris, narodený v roku 1802, ktorý sa stal hlavným županom Trenčianskej župy a kráľovským uhorským radcom. Bol tiež

majiteľom známej kultúrno - hudobnej pamiatky zo 17. storočia, tzv. Vietorisovho kódexu. Mladší syn Juraja I. Vietorisa bol Pavol I. Vietoris, narodený v roku 1731. Ten rozvíjal novú, nitriansku vetvu rodu. Bol dôverníkom a správcom majetkov grófa Adama Batthyányho. V rokoch 1765, 1772 a 1777 pôsobil ako hlavný právnik Nitrianskej župy. S prvou manželkou Katarínou Braveckou mal dvoch synov, staršieho Jozefa II., narodeného v roku 1756 a mladšieho Jána III., narodeného v roku 1760. Obaja získali od kráľa Františka I. donáciou majetky v Koválovci a súčasne aj predikát "z Koválovca" 8. júla 1803. Preto si písali Vietoris de Vazska et Kiss Koválócz. Starší Jozef II. mal za manželku Barboru Balogovú z Galanty. Viedol sedemnásť rokov úrad sirôt zemanov. Vlastnil značnú časť brančského panstva (Sotinú, časť Senice, Smrdáky, časť Sobotišťa). Usadil sa na majeroch v Sobotišti a Sotinej. Mal dvoch synov, staršieho Jozefa IV. Vietorisa, narodeného 19. marca 1794 (zomrel v roku 1862) a mladšieho Aloisa Vietorisa, narodeného 3. júla 1796. Obaja sa narodili v Sotinej. Krstným otcom im bol Ján III. Vietoris.

Jozef IV. Vietoris mal za manželku Annu Alagovičovú, s ktorou mal 2 deti, Vilmu a Alexandra. Od roku 1837 bol podžupanom Nitrianskej župy a po porážke revolúcie sa stal v roku 1849 kráľovským komisárom a cisárskym zmocnencom v župe. To sa nepáčilo skalickému magistrátu, ktorý proti tomu protestoval. V Smrdákoch založil kúpele a postavil dva kúpeľné domy. Liečenie a pobyt v kúpeľoch bol pre zemanov zdarma, financoval to zo svojich majetkov, o ktoré napokon takmer prišiel.

Erb Jána Vietorisa a jeho manželky Barbory Čechovej, portál kostola v Koválovci. *Foto: M.Náhlik*

Ján III. Vietoris mal za manželku Barboru Čechovú z Cabaja, sestru Jozefa z Urmína, správcu stavov a konferencií. Svokor bol dvorský radca v Senici. Usadil sa s ňou na majetkoch v Koválovci. Ich manželstvo bolo bezdetné. Ján

III. bol vicenotárom Nitrianskej župy, správcom majetkov grófa a kniežaťa Grassalkoviča, prezidenta Kráľovskej Uhorskej komory. Keď prišiel do Koválovca, bol už prísediaci sudca súdnej tabule a v cisársko - kráľovskej rodine bol predstaveným na prepustených panských majetkoch Holíč a Šaštín. Spravoval tieto majetky pre cisára a kráľa Františka I. Z Vietorisovcov by sa patrilo ešte spomenúť Jozefa III. z trenčianskej vetvy, ktorý bol farárom v Sobotišti v rokoch 1843 - 1851.

Rod Vietorisovcov bol i zemepánom obce Livina (Nadlice) a mali tiež majetky v Bori (Borovce).

Pôvodný erb Vietorisovcov mal v modrom poli ako hlavnú erbovú figúru dvojchvostého zlatého leva, ktorý v prednej labe drží palmový veniec. Po stranách bolo zlaté slnko a zlatá šesťcípa hviezda. Ako klenot na štíte medzi dvoma čiernymi orlími krídlami je hlavná figúra - postava zlatého leva s vencom, nad ňou zlaté slnko a hviezda. Bratia Vietorisovci Ján III., Jozef II. so synom Jozefom IV. však používali v štíte vľavo miesto zlatého slnka zlatý dorastajúci mesiac. Klenot vyrastal z korunovanej prilbice a v klenote nepoužívali ani hviezdu a slnko, ani hviezdu a mesiac. Dochovali sa na pečatiach a erb Jána Vietorisa a jeho manželky je nad portálom kostola v Koválovci, ktorý dali postaviť. Štít erbu Barbory Čechovej je štiepený - polený. Vpravo je lev držiaci predmet (sekeru?) a vľavo krokva s jednou ružou dole a dvoma ružami po bokoch hore. Ako klenot je figúra pravej časti - lev držiaci predmet. Klenot vyrastá z prilbice s tordovanou korunou.

Klenoty oboch erbov sú zaštítené hodnostnou korunou manžela Jána III. Vietorisa, korunou určenou pre netitulovaných uhorských šľachticov.

I keď Vietorisovci nepatrili k vyššej šľachte, hospodárskym a spoločenským postavením sa k nej určite radili a veľa príslušníkov šľachty predčili. Zastávali vždy vysoké úrady. Vo svojej dobe značne ovplyvňovali život na severnom Záhorí a dalo by sa povedať, že ho aj celé spravovali.

(Príslušníci rodu sú označení rímskymi číslicami chronologicky podľa dátumov narodenia, aby sa rovnaké mená v príspevku odlíšili.)

Testamenty

Miroslav Mindáš

Medzi nesporne veľmi zaujímavé druhy písomností Štátneho okresného archívu v Skalici, i keď množstvom nie príliš početné, patria testamenty - závety. Niekoľko, predovšetkým z prvej polovice 19. storočia, sa ich zachovalo i vo fonde Mestečko Sobotište 1608 - 1849. Na základe rozboru obsahu testa-

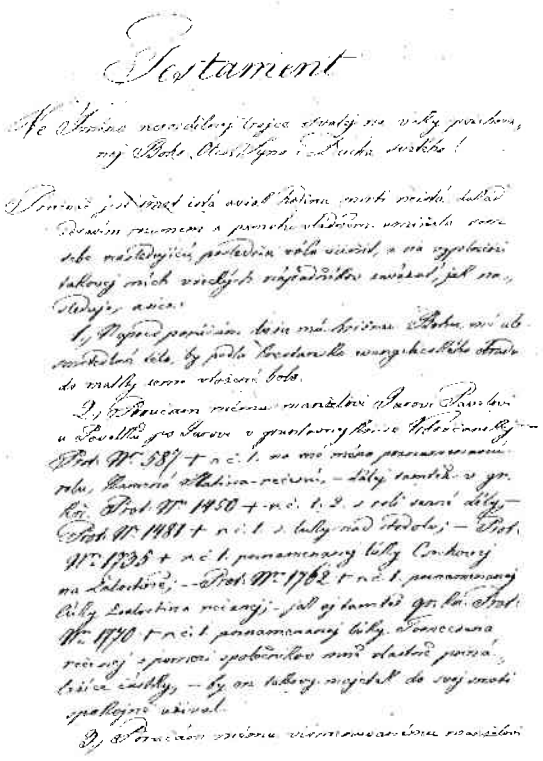

Prvá strana testamentu z Vrboviec, r.1867.

mentov je zrejmé, že sú veľmi cenným prameňom pre genealogické bádanie, ale najmä pre hospodárske dejiny. Je v nich často veľmi podrobne popísaný movitý i nemovitý majetok, čo nám jasne otvára obraz ekonomickej situácie rodiny závetu a v širších súvislostiach i jeho spoločenského postavenia.

To, že sa majetok zosnulého môže stať predmetom nejedného sporu medzi pozostalými, naši predkovia zistili už veľmi dávno. Predísť takýmto nepríjemnostiam mali testamenty, t.j. jednostranné právne úkony závetcu, ktorý osobne a v predpísanej forme disponuje svojím majetkom pre prípad smrti. Uzavretie testamentu predpokladalo splnenie stanovených podmienok - dovŕšenie určitého veku, duševná spôsobilosť a na druhej strane bolo odopreté napr. rehoľným bratom, ktorí zložili sľub chudoby alebo osobám súdne uznaným za cudzoložstvo.

Kvôli bližšej predstave čitateľa ďalej uvádzame prepis podstatných častí dvoch testamentov zo spomínaného fondu mestečka Sobotište.

Nižepodepsaný pritomnym pismem znamo činim kde by koliw zapotreba bylo wedeti že: Ponewač ja już cítim, že skrz starost a nedužiwost moju udy moje już klesaju a widíce též neswornost mezi sýny mojima uminil sem strany wnučky mojej Biety, ktera od malička pri mne jest a mna wčil w mem zešlem weku werne a sprawedliwe opatruje nasledujici poradek učiniti a sice: Ponewač sem ja synú mojich Jana a Martina ze živnostiama podielil a pro seba sem častku na wižiweni moje ze živnosti tich zanechal, techdy za wernw jeji službi a opatrnost moju jej moci pisma tehoto odwadjam krawu a častku tu živnosti tej, kteru wčil užiwam,

aby ona po smrti mej s nu wladla a užiwala jako swu wlastni tak dluho, zakul koliw synowe moji jej zlatich padesat a sice otec jeji Jan 25 a syn Martin podobne 25 nezloža. Kdy ale takowe penize jej zloža potom teprw tiže dwa synowe moji s tuže živnostju, kteru ja na wižiweni moje sem sobe zanechal podielit mezi sebu moc a wladu miti budu... Pro kterej weci duwernost a stalost pritomne pismo podpisem jmena meho ruku cizi a križem ruku wlastní potwrzene widal sem a pritom požadal sem niže podpisanich uradu by wulu moju podpisem swojim a pečedi obecni potwrdili. Sig. Sobotis. dne 3. julia 1804

We jmeno Blahoslawenej Trojici Swatej, Boha otca stworitele, Boha Syna wikupitele a Boha Ducha Swateho poswetitele.

Ja Michal Sukupa w mej dluhotrwanliwej nemoci však pri dobrej pameti uminil sem mezi mojima ditkama strany malej mej majetnosti poradek učiniti a sice:

1. Čo se dotiče domu mojeho a dvoch zahonu rol pri Čodakowi ležící, takowi dum a role poručam mej manželce, aby ona slobodne to užiwala až do jeji smrti. Po jeji smrti poručam dum Pawlowi synowi a Bietie dcere mej na poly.

2. Zahon spodni wedle Jana Sukupi poručam dcere Bietce a horni zahon wedle Jana Wanka poručam synowi Pawlowi.

3. Ponewač sem ja za syna Pawla wiplatil dluhu fl. 60, tak jemu zanechawam fl. 40 a sestre swej Bietce wiplati s tich fl. 60 zlatich dwacet.

A totot jest wula moja posledni, kteru sem ja pred niž psanima wijewil a na pritomny papir poznačit rozkazal. Sig. Sobotist dne 20. decembra 1802.

Pod oboma testamentami sú ďalšie podpisy úradníkov, richtára, odtlačok obecnej pečate a krížiky - podpisy oboch závetcov.

Literatúra a pramene:

1. ŠOKA Senica, fond Mestečko Sobotište 1608-1849.
2. kol.: Masarykův slovník naučný 7., Praha 1933, s.949.
3. kol.: Malá slovenská encyklopédia, Bratislava 1993, s.728.

Mlátenie obilia v minulosti v okolí Senice

Dušan Praženka

Tak ako vo všetkých odvetviach ľudskej činnosti, aj v oblasti technológie mlátenia obilia sa odrazil technický pokrok. Z hľadiska produktivity práce je najpokrokovejšia technológia mlátenia pomocou pohyblivých mláťačiek - obilných kombajnov. Súčasná mladá generácia už v podstate nemá predstavu o starom spôsobe získavania obilia z našich polí pomocou stacionárnych

mláťačiek. Ich obsluha bola pomerne náročná, najmä v prašnom prostredí uprostred leta. Môžeme povedať, že výsledky tejto práce z hľadiska dosiahnutej kvality obilia a zníženia stratovosti boli výhodnejšie ako pri práci s kombajnom.

Na fotografii z roku 1930 je zachytené mlátenie obilia v Sotinej. Poskytol nám ju obyvateľ Sotinej Ján Španka (1917), stojí za chlapcom so psíkom. Mláťacia súprava bola vyrobená v roku 1907 maďarskou firmou MAGYAR GEPGYAR, Budapešť. Veľkosť mláťačky bola definovaná šírkou mláťacieho bubna - 1370 mm, alebo 54 " (udané v cóloch). Mláťačku spolu s elevátorom, ktorý dopravoval slamu na stoh poháňal parný stroj, stavaný na tlak pary 8 atp. Za bezpečnú obsluhu stroja zodpovedal strojník. Tento musel zložiť kvalifikačné skúšky, aby mohol vlastniť oprávnenie k tejto činnosti. Strojník mal prideleného pomocníka, ktorý zabezpečoval najmä vykurovanie stroja. Ako palivo sa používalo drevo z vlastných zdrojov. Parný stroj bol premiestňovaný silnými koňmi alebo volmi. Opisovaná mláťacia súprava slúžila až do roku 1950, kedy ju totalitný systém skonfiškoval a zlikvidoval, čo je nesmierna škoda, pretože v súčasnosti by bola určite veľmi vzácnou muzeálnou technickou pamiatkou.

Zvážanie obilia v Prietržke, r.1960.

Mláťaciu súpravu si v uvedenom roku zakúpilo 7 gazdov - spoločníkov zo Sotinej. Boli to Ján Španka, dedo uvedeného J. Španku, ďalej Pavel Španka, Martin Remešic, Pavel Závodský, Ján Závodský, Ján Bartoň, Michal Kalamen. Boli to síce všetko zámožnejší gazdovia, ale nie príliš bohatí. Je obdivuhodné, že už v tej dobe boli schopní si takéto zariadenie zohnať a zakúpiť.

I napriek namáhavej práci a prašnému prostrediu ľudia pracovali radi a nechýbala ani veselosť. Po dobre vykonanej práci si radi zaspievali. Susedia si navzájom pomáhali. Pán Španka spomína, že pravidelne chodil pomáhať pri mlatbe aj strýko z Bratislavy MUDr. Jozef Španka, ktorý pri tejto práci rád relaxoval.

Finančné náklady na mlátenie boli minimálne. Okrem paliva do spalovacích motorov a mazacích prostriedkov to boli náklady na stravu. Raňajky sa začínali obyčajne pálenkou, jedlo tvorilo najčastejšie vajcia a čaj s koláčom. Nasledovala desiata, kedy sa podávala káva alebo čaj opäť s koláčmi. Obed bol bohatší. Polievka bývala najčastejšie mäsová, ďalej mäso obyčajne slepačie so zemiakmi, pivo a na začiatok obeda pálenka. Ďalšou prestávkou bol olovrant. Po skončení mlatby nasledovala večera podobná obedu. Okrem mäsa sa podávali aj múčne jedlá, samozrejme za prítomnosti pálenky, a to

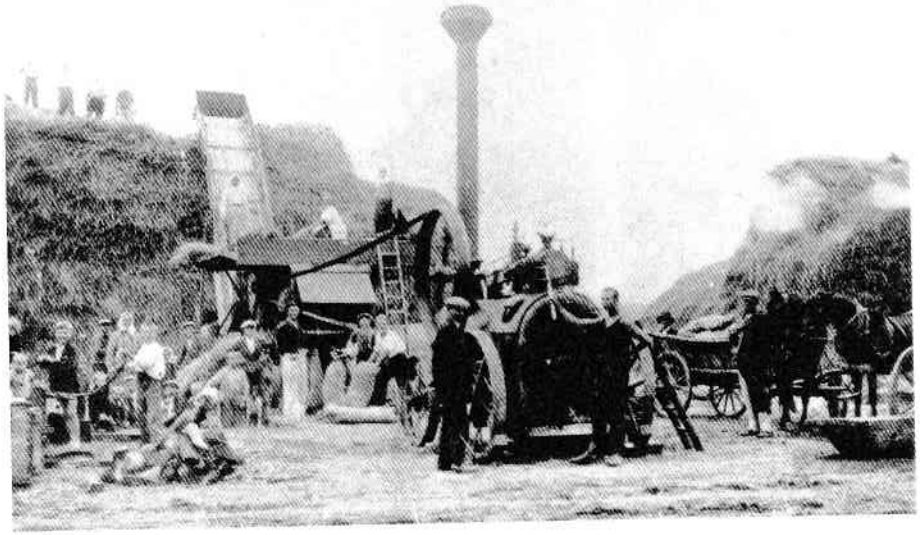

Mlátenie obilia v Sotinej okolo roku 1930.

slivovice alebo ražnej.

V mestskej časti Senice bol pracovný režim už trocha odlišný od dedinského. Tu si ľudia vzájomne nepomáhali, pracovníci boli najímaní a za každý deň riadne zaplatení. Pracovný režim bol presný, začiatok práce bol o 6 hod., ukončenie mlatby o 18 hod. Obsluhujúci pracovníci - mlatci sa stravovali z vlastných zdrojov.

Žatevné obdobie bolo najnáročnejšie na ľudskú prácu počas celého ročného obdobia.

Obraz Záhoria v prózach S.H.Vajanského

Eva Fordinálová

S.H. Vajanský - olejomaľba od Karola Lehotského.

Záhorie v románe Kotlín

Román Kotlín /1901/ nemožno hodnotiť a ani pochopiť jeho ideologické poslanie bez pripomenutia Vajanského rozsiahlej eseje Náhľady a výhľady, ktorá vychádzala práve pred sto rokmi na pokračovanie v Národných novinách. Je to filozofické hodnotenie slovenskej minulosti a Vajanského súčasnosti. V závere tejto 12-kapitolovej práce vlastne nachádzame aj autorský zámer a opodstatnenie románu Kotlín: "Jedno, po čom svätou povinnosťou túžiť a snažiť sa nám všetkým je, aby sme boli jednoliaty celok."

Náhľady a výhľady zároveň obsahujú dva zdroje, ktoré budú román Kotlín zakoreňovať na Záhorie: 1. Ján Hollý ako základný ideológ slovenskosti, 2. hlasisti /roku 1898 už začal v Skalici vychádzať mesačník Hlas/ vybočujúci z historickej línie sformulovanej na Hollého základoch "štúrovským obrodením". Vajanský skutočne vychádzal z Hollého ideológie "čírej slovenskosti" a v románe Kotlín o ňom píše: "Národ toho Jána Hollého, ktorý ho naučil, čo je trpká, všetko oddávajúca a pritom všetko prijímajúca, veľká, čistá láska." No hlasisti /s centrom v Skalici/, podľa Vajanského názoru, túto číru slovenskosť "predávali za misu šošovice", za ich základnú orientáciu považuje "liezť raboliepsky k susedom, svoje unižovať, cudzie vychvaľovať snobistickým chvatom."

Práve po storočí možno s dostatočným odstupom posúdiť, čo sa stalo medzi Vajanským a hlasistami, aj prečo prišlo k hlasistickému "prekliatiu" Vajanského práve pre ich negatívny obraz v románe Kotlín. Na vine opäť bolo Záhorie. Vajanský nielen spoznával zmýšľanie tejto "mlade", ale aj konkrétnych aktérov - ich charakterové vlastnosti. Zrejme ich utrafil "poznateľne", ale pre ich osobné nedostatky nedocenil ich "metódu drobnej práce" a precenil ich podliehanie vplyvu T. G. Masaryka /v románe Babingtona Papáčka/.

Z časového odstupu už vieme, že práca skalickej skupiny hlasistov hospodársky pozitívne pôsobila prinajmenej na celé Záhorie. Je pravdou však i to, že ich ľudovýchovná činnosť nebola novum, nadviazali na skalickú lichardovskú tradíciu a v zakladaní hospodárskych družstiev Záhorie úspešne aktivizoval pred MUDr. Pavlom Blahom /vedúca osobnosť hlasistov/ už jeho strýko - dekan Pavol Blaho, či ďalší Skaličania Pavol Príhoda...

Aj napriek tomu, že "tlačový hovorca" hlasistov Vavro Šrobár v ostrej kritike Vajanského románu /Hlas, 1903/ vyslovuje domnienku, že Vajanský v románe Kotlín zobrazil Turiec /v tom čase už Vajanský trvalo zakotvil v Martine/, išlo iba o nepozorné čítanie, pretože na mnohých miestach aj prírodná scenéria upozorňuje, že ide o Záhorie. Autor nás doň uvádza už prvou vstupnou vetou románu: "Havrané leží pozdĺž hradskej /.../ okolo hodiny cesty od krásneho malokarpatského pohoria s dvoma malebnými rozvalinami hradbovými: Trasikovom a Mahutami." /Korlátko, Branč/. A neraz vyslovil k tomuto "nebárs romantickému kraju" svoj vrúcny vzťah, napr.: "Ach, tam pieskom sa sladko vozí, akoby s tebou anjel letel. Dýchal do pŕs tuhú vôňu živice rozpálenej slnkom, počúval hudbu vetra v širokých šedivastých korunách borovíc. Ďateľ tukal do prastarej borovice."

Ako v predchádzajúcich románoch, aj v Kotlíne sa Vajanský usiloval zo svojich postáv vytvoriť typy, ale práve tu možno odhaliť k nim najviac prototypov. Nielen pre väčšiu "zaľudnenosť" románu, ale pravdepodobne aj z autorovho zámeru: "živé" osobnosti zároveň napĺňali aj Vajanského predstavu typu. Na "vykorenenú" postavu šľachtica Andreja Lutišiča si síce "vypožičal" /podľa vlastných záznamov/ u segedínskeho spoluväzňa Eugena Andreánszkeho, ale "osadil" ho do kaštieľa s nyáryovským erbovým znakom /opis

ce práce upravoval pre pripravované súborné dielo. Ale všetky romány nesú jasnú pečať Vajanského rodného Záhoria. A nielen romány. Aj jeho prvé črty z cyklu Obrázky z ľudu /napr. Rubačova žena - námet z Borského Mikuláša, Na Bašnárovom kopci/ a poviedky či novely prekrásnymi prírodnými scenériami zreteľne poukazujú na kraj Vajanského detstva /napr. Babie leto, Podiviní/. Takže celý cyklus môžeme uzavrieť bezpečným tvrdením, že prozaické dielo S. H. Vajanského je zreteľne poznačené Záhorím aj topografickým zakotvením aj ideologicky, že cez jeho vzťah k Záhoriu, k dianiu na Záhorí, možno najsprávnejšie pochopiť Vajanského názory na politické dianie v celoslovenských reláciách.

Náš rozhovor s koncertnou speváčkou prof. Evou Blahovou

Popredná slovenská mezzosopranistka sa narodila v 1944 v Skalici.

Študovala na VŠMU v Bratislave a na Hudobnej akadémii vo Viedni.

Venuje sa interpretácii barokovej a klasickej vokálnej literatúry. Pedagogicky pôsobí na VŠMU. V roku 1996 získala titul univ. profesor.

Vo vašej rodine, pani prof. Blahová, bol spev samozrejmosťou, ale predsa, bolo vašou túžbou od detstva stať sa profesionálnou speváčkou?

Myslím, že každé rodinné prostredie ovplyvňuje deti, ktoré v ňom vyrastajú. A tak to bolo aj u nás, pretože spev znel od rána do večera. Už keď som sa učila rozprávať, myslím, že som začala aj spievať. Matka nás často brala na divadelné predstavenia. Vyrástla som ako malý detský divadelný divák, takže som poznala skoro všetky opery hrané na scéne Národného divadla.

Stať sa speváčkou bolo pre mňa úplnou samozrejmosťou a myslím, že o ničom inom som ani nesnívala. Zaujímavé je, že nám otec namiesto rozprávok rozprával obsahy zaujímavých opier. To boli pre mňa a môjho brata Janka naše rozprávky a detské sny.

Rozhodujúci vplyv na vašu spevácku kariéru mal pravdepodobne váš otec, dr. Janko Blaho, prvý profesionálny slovenský spevák. Bolo jeho prianím, aby ste sa stali tiež profesionálnou speváčkou?

Samozrejme, že mal. Ja som ho nesmierne obdivovala, páčilo sa mi toto povolanie a zdalo sa mi vtedy spievanie veľmi jednoduché, pretože jeho výkony boli vždy perfektné. Povedala by som, že otec bol maximalista vo svojom živote - bol narodený v znamení panny, a to sú veľmi precízni a poctiví ľudia, detailisti. Bol veľmi prísny na seba, čo sa týkalo každého jedného vystúpenia, jednoducho odviedol vždy stopercentný výkon. Mal aj nevšednú fyzickú kondíciu na spievanie, ktorá je veľmi potrebná. Neskôr, keď som prejavila záujem študovať spev, bol ku mne prísny a kritický, veľmi ma nepovzbudzoval a nedával mi ani veľké šance, že sa na vysokú školu dostanem. Asi pol roka pred prijímacími pohovormi začal so mnou trochu pracovať. Mojím snom bolo, aby som u otca aj študovala, ale na škole to nepripustili vzhľadom na to, že boli na škole aj iní pedagógovia. Dostala som sa teda k profesorke Anne Hrušovskej, dlhoročnej otcovej partnerke v divadle a zhodou okolností aj našej susedke v ulici. Otec učil aj doma, takže chtiac - nechtiac som čerpala aj z jeho metodických postupov. Otec študoval v Taliansku, pani Doc. Dr. Hrušovská mala zasa nemeckú školu a dá sa povedať, že ja som skĺbila tieto dva metodické postupy v mojej neskoršej pedagogickej práci. Teda nielen ten spevácky talent sa dedí (v našej rodine to bola prababička, matka Pavla Blahu, tá vraj mala krásny hlas), ale aj tie pedagogické gény. Dcéra Lucia je členkou opery Slovenského národného divadla už 9 rokov a je veľmi spokojná, má rada divadlo, dobre sa cíti na javisku. Na rozdiel od nej môj syn Michal, ktorý spieval v chlapčenskom zbore pri Slovenskej filharmónii u Magdy Rovňákovej, prestal sa po mutácii venovať spevu, klavíru a študuje právo. Teda je to presne naopak ako u môjho otca, ktorý študoval najprv právo a potom spev. Takže sa to obmieňa, ale dôležité je, aby človek robil v živote to, čo ho baví, aby sa tešil na každý deň, keď začína pracovať. A keď deň skončí, má mať určité uspokojenie, že zanechal niečo po sebe v práci, niečo užitočné. Tento pocit mám v oboch mojich životných profesiách, či je to spievanie alebo pedagogická činnosť.

Okrem bohatej koncertnej činnosti ste aktívna aj ako vysokoškolský pedagóg. Máte už svojich úspešných pokračovateľov?

Študovala a skončila som operný a koncertný spev na VŠMU a potom vo Viedni som pokračovala v odbore oratórny spev, teda koncertný spev zameraný na oratóriá, omše a piesne. Začala som aj učiť, čo som teda vôbec nepredpokladala, ale ako som spomínala, zdedila som určite gény po Okánikoch.

lebo môj prastareček Franzen bol učiteľ, moja teta Kornélia Okániková bola učiteľka, takže sme mali v rodine dobrých pedagógov, nakoniec i môj otec bol výborný pedagóg. Keď som ale prišla učiť na VŠMU, mojím prvým šéfom bol Viliam Záborský, vtedy postrach všetkých hercov, čo sa týkalo ortoepie a javiskovej reči. Ja som sa skutočne bála pred ním ústa otvoriť, že spravím nejakú chybu. My sme totiž v rodine rozprávali dialektom, typickou skaličtinou, a okrem toho mal otec knižnicu plnú českých kníh, takže som veľa čítala v češtine. Tieto moje prvé pedagogické roky boli veľmi ťažké, ale i prospešné. Začínala som na Divadelnej fakulte, odbor hlasová výchova a spev hercov. Medzi mojich úspešných žiakov - absolventov patria napríklad Zdenka Studénková, Janko Galovič, Pavol Višňovský, Marek Ťapák, Kamila Magálová, Miroslav Noga a ďalší. Dnes s odstupom času vidím ovocie vtedajšej práce - úspešne spievajúcich hercov. Po takmer 12 rokoch medzi hercami - divadelníkmi som prešla na Hudobnú fakultu, kde vyučujem dodnes operný a koncertný spev. Snažím sa vychovávať svojich študentov pre toto dnes náročné povolanie tak, aby čo najlepšie obstáli.

Malo by sa aj v týchto nových ekonomických podmienkach investovať do mladých talentov, pretože máme veľa dobrých a úspešných umelcov a športovcov, ktorí nás, našu krajinu najlepšie predstavia v cudzine. To je najlepšia vizitka Slovenska vo svete. Každý študent, ktorý príde do mojej triedy, sa učí cudzie jazyky, aby zvládol spievať vokálnu literatúru v origináli a aby sa v zahraničí dorozumel. Orientujem ich tak, aby neuspeli len na domácom trhu, ale aby obstáli aj v zahraničí - pripravujem ich na medzinárodné majstrovské kurzy, súťaže, koncerty, operné predstavenia. Dnes musíme pracovať rýchlo, pretože každým dňom prichádza nová a nová konkurencia, najmä z východu - Kórea, Čína, Japonsko. Medzi mojich úspešných žiakov patrí Magdaléna Kožená, ktorú tu na Záhorí asi dobre poznáte, pretože je z Brna a patrí k súčasnej českej speváckej špičke, ďalej Gusto Beláček, Blanka Mellenová, Mária Tkadlíková, Ján Vaculík. Mám aj veľa zahraničných žiakov na operných javiskách v Drážďanoch, v Grazi, v Krakove, v Berlíne, Vilniuse, Moskve atď. Okrem VŠMU v Bratislave mám prednášky aj na Europe Mozart Foundation, čo je vlastne americká univerzita pre postgraduálne štúdium hudobníkov z celého sveta, kde sa na základe konkurzu prideľuje štipendium asi 40 umelcom. Teraz je sídlo tejto univerzity vo Varšave.

Aké sú doposiaľ najväčšie úspechy vo vašej speváckej kariére?

Veľmi dobre som odštartovala s mojím otcom v oratóriu Johanka z Arcu od A. Honnegera ako 20- ročná. To bol môj prvý koncert v Slovenskej filharmónii, dirigoval vtedy Ladislav Slovák. Cením si úspechy v Prahe, Krakove, vo Viedni, v Parme - kde sa napríklad dostávajú tí najlepší talianski speváci. Mala

som však aj recitály vo Francúzsku i Kanade. Hovorí sa, že najväčší úspech je ten posledný, takže je to nedávno nahraná sólová CD platňa s názvom Romantická pieseň. Keďže som predsedníčka kanadsko - slovenského hudobného fondu, dramaturgiu platne som urobila tak, aby o nahrávku bol záujem aj v Kanade a zahraničí. Našich skladateľov tam zastupuje M. Schneider Trnavský a z mojich obľúbených autorov spievam piesne Čajkovského, Brahmsa, Dvořáka a Chopina. Rada by som ešte nahrala Rossiniho omšu s dirigentkou Blankou Juhaňákovou a zborom Cantus a veľmi mi leží na srdci projekt Vivaldiho diela s Bohdanom Warchalom, pre ktorý však ešte hľadáme sponzorov (môžu byť aj zo Skalice). To sú moje plány do budúcnosti, ale radšej hovorím o tom, čo bolo.

Prezraďte nám "tajný" recept na udržanie si výbornej fyzickej kondície a šarmu pri takom vysokom pracovnom nasadení. Pomáha vám pri relaxácii aj záhrada s búdou v skalických vinohradoch?

Myslím, že tá kondícia súvisí s tým, že veľa pracujem. Keby som mala vyrátať, koľko som mala voľných sobôt a nedelí v roku, tak by ich bolo veľmi málo. Teraz som si urobila voľný týždeň, tu v Skalici. Je tu krásne počasie, to ma veľmi láka do záhrady na ovocie, tak si musím dať trocha pozor. Dôležitý je však tiež kontakt s mladými ľuďmi, s ktorými spolupracujem. Každý potrebuje individuálny plán a prístup, stále treba o tom rozmýšľať. Dalo by sa povedať, že viem málokedy vypnúť, možno je to aj chyba. Zvláštne recepty však nemám, snáď, že som na seba prísna a disciplinovaná. Záleží aj na tom, ako sa človek cíti po psychickej stránke a s tým súvisí všetko ostatné, aj tá kondícia. Teraz sú v móde rôzne fitnes centrá, na ktoré, žiaľ, nemám toľko času, ale ja som si kúpila úbor a doma pri televízii nesedím ako pasívny divák, ale robím strečing.

Ktoré operné a koncertné postavy a tiež ľudové piesne vám najviac citovo zarezonujú v duši pri ich interpretácii?

Mám rada každú dobrú hudbu. Nemám prehľad o súčasnej modernej hudbe, ale napríklad Whitney Houston si rada vypočujem, Franka Sinatru alebo Deana Martina, Elvisa Presleyho som obdivovala ako speváka. Naozaj vrúcny vzťah mám však k dvom skladateľom, a to sú Antonín Dvořák a P.I.Čajkovskij. Sú veľmi blízki mojej duši, možno tým, že sú takí romantickí, nostalgickí, zasnení a veľmi introvertní. Mám dojem, že týmto skladateľom veľmi dobre rozumiem. Samozrejme, že milujem ľudové piesne, najlepšie však spievam záhorácke, preto ich mám najradšej.

Za rozhovor ďakuje Peter Michalovič

Z hornatého kraja do Skalice

Peter Michalovič

Obyvateľom Skalice netreba pripomínať drevený kríž na Kráľovskej ceste pri stene františkánskeho kostola. Dolu na kríži je tabuľka, prezrádzajúca tých, ktorí kríž postavili. Boli to manželia Poništoví. Prečo však tieto fakty pripomíname? Pretože ak chceme načrieť do histórie prvých prisťahovaných rodín zo severozápadného Slovenska, najmä z Terchovej, musíme spomenúť istého Emericha Poništu (nar. v roku 1907), pochádzajúceho z Riečnice v okrese Čadca. Bol vojakom v Dolnom Kubíne, kde utrpel úraz - kopol ho kôň. Z vojenskej nemocnice sa dostal na doliečenie k milosrdným bratom do Skalice asi v roku 1929 - 30, kde sa napokon oženil (trikrát, prvé dve ženy mu zomreli) a natrvalo zostal. Slúžil v rodine Mittákovcov.

V 40. rokoch tohto storočia sa utvárajú územné okruhy obyvateľov, sťahujúcich sa z hornatých oblastí Slovenska na úrodnejší juh, resp. v tom čase slabo osídlené Záhorie. A tak sa aj v Skalici stretávame s vtedajšími novými menami ako napr. Poništ, Masnica, Martinusík, Noga, Romančík, Chovanec, Maruna, Stančiak, Holienčin. Väčšina rodín od Terchovej a od Kysuckého

V Skalici pôsobí v súčasnosti terchovská muzika s predníkom Ladislavom Stančiakom (uprostred).

Nového Mesta sa usadila v skalických mestských častiach Suchý riadok a Trávniky.

"Ak prišiel niekto do Skalice na návštevu a cítil sa tu lepšie, videl, že je tu úrodnejší kraj, tak sa tiež prisťahoval", hovorí Ján Stančiak, narodený v roku 1907 v Terchovej. J. Stančiak prišiel najprv navštíviť kamaráta z Terchovej Adama Nogu. V Skalici sa zoznámil so svojou budúcou ženou, tiež z Terchovej od Jankov, s ktorou sa v roku 1944 oženil. J. Stančiak, toho roku už deväťdesiatnik, nenápadný, malý, ale húževnatý a osobitý starček s láskavým i šibalským pohľadom v tvári každého prekvapí úžasnou pamäťou, výrečnosťou, svojím pestrým životným osudom a napokon i výbornou znalosťou francúzštiny. Prežil toho naozaj veľa. Tri mesiace v Povstaní a potom šesť ťažkých mesiacov strávených po koncentračných táboroch v Gerlitzi, Ludwigsfelde, Lukenwalde a pri Berlíne. V roku 1931 chcel odísť J. Stančiak do Ameriky ako veľa ostatných mladých ľudí v tých časoch. Cesta viedla cez Francúzsko, kde napokon aj zostal pracovať na statku pri koňoch. V krajine, v ktorej sa hovorí jedným z najľubozvučnejších jazykov, zostal sedem a pol roka a veru dodnes mu nezmizol typický francúzsky prízvuk. Ale keď už sme pri tej reči, obidvaja manželia Stančiakoví hovoria stále takým nárečím, aké sa používa v ich pôvodnom regióne, na Terchovej: "Ja si to ňemôžem, tu svoju reč zapomenúť!" A podobne je to i so zvykmi, piesňami a krojmi. Pri folklórnom súbore Skaličan účinkovala pred pár desiatkami rokov samostatná časť súboru - Terchovci, ktorá interpretovala piesne z rodného kraja. Načas sa odmlčali, ale v posledných 3-4 rokoch sa opäť schádza skupina nadšencov, muzikantov, ktorí našli formu, ako si môžu zaspomínať na folklór, na svoj kraj, z ktorého pred rokmi prišli ich predkovia.

" Elixír života"

Viera Drahošová

V jednej zo svojich početných esejí, ktorá má rovnaký názov ako tento príspevok, opisuje Štefan Janšák sebe vlastným farbistým spôsobom dojem, ktorým naňho zapôsobil pri spoločných prieskumoch Karol Andel /27.10.1897 - 7.1.1977/. Zmieňuje sa o ňom ako o mladom zanietenom etnografovi, no už v úvode vyzdvihuje jeho archeologické objavy na dovtedy neznámom nálezisku, v Kysuckej doline, kde "hľadať stopy predhistorického človeka platilo totiž v učenom svete za obmedzenosť, ak nie stupídnosť. Ale čo Andel zahatil

posmeškárov, odvtedy láka každá, i najzastr čenejšia dolinka Beskýd historika i geografa, archeológa i etnografa, prírodopisca i sociológa."

Karol Andel ako administratívny pracovník pôsobil na desiatich rôznych miestach Slovenska a všade sa prejavil jeho objaviteľský a bádateľský duch. I keď nebol aktívnym muzeológom, obohatil zbierky mnohých múzeí na Slovensku archeologickými nálezmi a etnografickými materiálmi. Od roku 1950 pracoval v národopisnom a neskôr i archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Košiciach.

Práve pre spoločný rys - "ducha očareného minulosťou", spriatelili sa so Štefanom Janšákom, ktorý mu zrejme pomohol k preloženiu do Skalice, kde pôsobil ako komisár vnútornej správy od roku 1930. Počas tohto obdobia sa intenzívne venoval archeologickej prieskumnej činnosti. Výsledky jeho účinkovania na Záhorí môžeme dokumentovať údajmi a číslami vybranými zo štúdie Ludmily Kraskovskej . Hodnotí v nej účasť externých spolupracovníkov na archeologickom bádaní a objavoch na príklade Slovenského národného múzea a jeho zbierok. I keď najväčší rozmach získala archeologická činnosť Karola Andela pri pôsobení na východnom Slovensku, zaradil sa počtom objavených lokalít na Záhorí medzi spolupracovníkmi Slovenského národného múzea na prvé miesto. V rokoch 1934 a 1935 daroval SNM zbierku črepového materiálu a kamenných nástrojov, ktorá bola zapísaná pod 203 inventárnymi číslami. Bola výsledkom jeho neúnavných prieskumov, významná najmä tým, že nálezy pochádzali z nových lokalít a boli presne lokalizované. Z chotára Skalice získal nálezy z 27 polôh a v okolí Skalice objavil náleziská v 14 obciach: Vrádište, Petrova Ves, Radimov, Kopčany, Gbely, Koválovec, Rybky, Unín, Vieska, Letničie a iné, so zastúpením neolitu, eneolitu, doby bronzovej, doby halštatskej, laténskej, rímskej a slovanskej. Z najvýznamnejších nálezov spomenieme pohár šnúrovej keramiky a fragmenty zvoncovitých pohárov zo Skalice, ktoré patrili k prvým nálezom na našom území a doposiaľ k ojedinelým.

Žiaľ, väčšina jeho zbierky bola zničená počas bombardovania Slovenského národného múzea v Bratislave v roku 1944.

Literatúra:

Janšák, Š.: Elixír života. In: Brány do dávnoveku. Bratislava 1986, s.115-120.

Kraskovská,L.: Slovenské národné múzeum a dobrovoľní spolupracovníci. Zborník SNM LXVII, História 23, 1983, s. 133-147.

Markuš, M.: Za Karolom Andelom. In: Historica Carpatica 9, 1978, s. 511-513.

PhDr. Ján Buchta, SJ /1922-1972/

Zora Viestová

PhDr.Ján Buchta

Medzi významných Skaličanov patrí nesporne PhDr. Ján Buchta, kňaz - jezuita, historik, prekladateľ, osvetový pracovník. V roku 1997 si pripomíname dve výročia, 75 rokov od jeho narodenia a 25 rokov od jeho smrti.

Už v mladosti sa prejavilo jeho veľké nadanie. Nebohý profesor skalického gymnázia Václav Sosna hovoril vždy o ňom ako o vynikajúcom žiakovi.

Narodil sa 22. septembra 1922 v Skalici. V mladosti stratil otca, ale matka-vdova umožnila staršiemu synovi štúdium na gymnáziu a potom aj na vysokej škole. Už v nižších triedach vystupoval na školských oslavách, pracoval v samovzdelávacom krúžku študentov a v školskom roku 1941-1942 sa zúčastnil na príprave výstavy starej skalickej tlače. Po maturite študoval slovenský jazyk a históriu na filozofickej fakulte v Bratislave, v roku 1948 bol promovaný na doktora filozofie. Na štúdiách sa udržiaval sám. V Bratislave sa zapojil do študentského náboženského života a pracoval v Ústrednej katolíckej kancelárii. V Roku 1948 vstúpil do noviciátu Spoločnosti Ježišovej v Ružomberku, odkiaľ sa po násilnom prepade a likvidovaní kláštorov v apríli roku 1950 dostal do sústreďovacieho tábora v Podolínci.Keď ho prepustili, vrátil sa do Skalice a žil s matkou, bratom a jeho rodinou.

Od mladosti mal slabé zdravie, v detstve prekonal opakovaný zápal pľúc a počas vysokoškolských štúdií ochorel na TBC. Liečil sa na rôznych miestach, dvakrát ho operovali, druhýkrát v roku 1958 vo Vyšných Hágoch v Tatrách, kde sa liečil od konca roku 1955. Po operácii bol jeho zdravotný stav dlho vážny. Roku 1965 sa vrátil k rodine do Skalice. Aj pri zlom zdravotnom stave študoval tajne teológiu a v tichosti ho vysvätili za kňaza.

Dr. Ján Buchta mal srdečný vzťah k rodnému mestu a záležalo mu na jeho zveľadení a zachovaní významných stavieb a sprístupnení jeho histórie. Po návrate do Skalice v roku 1965 sa zapojil do kultúrno-osvetovaj práce a bol iniciátorom mnohých akcií. Spolupracoval s Okresným archívom, so Záhor-

ským múzeom a po obnovení Miestneho odboru Matice slovenskej sa stal členom jej výboru, začas aj jej tajomníkom. V rámci vlastivedného odboru Matice pripravil návrh na záchranu skalických stavebných pamiatok. Podieľal sa na príprave osláv trojstého výročia skalického gymnázia /1965/, päťdesiateho výročia príchodu Dočasnej vlády do Skalice /1968/, vedeckej konferencie o Františkovi V. Sasinkovi /1969/, seminára o kultúrnych dejinách Senického okresu /1970/ a osláv šesťstého výročia povýšenia Skalice na mesto /1972/. Už v mladosti začal publikovať články z kultúrnych dejín Skalice /Dejiny slovenskej tlače v Skalici, Žiaci skalického jezuitského gymnázia/. Spolupracoval na knihách Tristo rokov skalického gymnázia /1965/, Skalica v minulosti a dnes /1968/, Skalica 1918 /1968/ a recenzoval publikáciu Mokrý Háj /1969/. Pre Matičné čítanie napísal článok o F.V.Sasinkovi "Posledný tajomník starej Matice", z ktorého mu vynechali veľmi dobrú úvahu /1969/. V Záhorskom múzeu spracoval Lichardovu písomnú pozostalosť a opísal ju v štúdiách Lichardova pozostalosť v Záhorskom múzeu a Sprievodca po Lichardovej pozostalosti, ktoré uverejnil v Zborníku Záhorského múzea I a III. Pre publikáciu 50 rokov poľnohospodárskeho školstva v Skalici vypracoval časť Pôdohospodárska tradícia Skalice.

Táto jeho kultúrno-osvetová a publikačná činnosť týkajúca sa regionálnych dejín bola však len vedľajšia činnosť, hoci mal v nej významný zástoj. Bol iniciátorom a dušou podujatí, ale skromne zostával v úzadí. Bez jeho práce a iniciatívy by neboli vyšli spomínané knihy, najmä Skalica a Tristo rokov skalického gymnázia. Hlavné ťažisko jeho činnosti spočívalo však v prekladoch náboženskej literatúry. Preložil do 50 titulov cenných kníh, pričom nevedel, či niektoré z jeho prekladov vyjdú. Prvý preklad, Dessauerova Filozofia techniky, vyšiel ešte v roku 1947. V neskorších rokoch však nebolo nádeje na publikovanie, až v posledných rokoch začali vychádzať niektoré z jeho prekladov. Ku koncu života spracoval veľmi cenné a hlboké dielo Nad evanjeliom podľa Marka /Rozjímania/. Knihu vydala Dobrá kniha v Trnave v roku 1993.

Na jar roku 1972 sa zdravotný stav Dr. Buchtu zhoršil a 9. júna pred 25 rokmi zomrel v skalickej nemocnici.

Dr. Ján Buchta bol človek nezištný, čestný, pracovitý a skromný. Vždy myslel viac na druhých ako na seba. Zo svojho duševného bohatstva rozdával iným. Sám chorý, vedel potešiť a povzbudiť, takže známi chodili k nemu pre radu. Bol to ušľachtilý človek.

Na záver môžeme citovať slová básnika Jaroslava Seiferta:

A přece byl tak bohatý, jak nikdo v širém kraji.
Byl z těch, ač neměl dukáty, kdo nejvíc rozdávají.

Rok na vidieku - HODY
/Z histórie ľudových zvykov v Holíči/

Oto Holúsek

Keby ste prišli do Holíča a pozreli poschodovú katolícku faru, ktorá je "samé okno", v jednom výklenku by ste uvideli sochu sv. Martina sediaceho na koni. I v kostole na hlavnom oltári je pekný obraz tohoto svätca, ktorý je patrónom Holíča. Ale 11. november, keď je podľa kalendára Martina, ľud neoslavuje hody. V ten deň sú hody len na fare, na slávnostnom obede sú "popredňí ludé, ňekerí páňi a patrón". Opravdivé hody sú najbližšiu nedeľu a na tie si "Holíčané potrpjeli". Veľké plagáty alebo veršované pozvánky ohlasovali, že nadišiel čas hodov. Dnes už len v predvečer začne vyhrávať hudba, a to je znamenie, že hody sú tu.

Martinské hody v Holíči nemožno si predstaviť ani v minulosti ani teraz bez husi. Pred hodami v každej domácnosti kŕmili a kŕmia husi, veď "co bi to bili za hodi, kebi sme nemjeli husinu", hovorili a hovoria i dnes.

Podľa kanonickej vizitácie z roku 1823 dávala židovská obec v Holíči rím.kat farárovi v Holíči na Martina jednu vykŕmenú hus, jeden klobúk cukru, na cínovej mise kávové zrnká a citróny. Toto mal doniesť na faru sám predstavený židovskej obce.

Keď sú už husacina pomaly vykŕmené, tu sa naraz množia krádeže. Veru zmizne niekoľko kusov, aby aj "chudobní mjeli, né enem páňi". Alebo i takto hovorili:"Ná co enem páňi možú jest husinu a mi né?"

Teda husina musí byť v každom dome. No rovnako nesmie chýbať červené víno, koláče, buchty, orechové alebo makové "motanca". Na holíčske hody chodilo a chodí veľa hostí - prídu "Kopčaňáci, Kátovjané, Vrádišťané, Trnovčané, Popuďiňáci, Močidlaňáci, Skaličané, Radošovjané, Gbelané a Kúcané."

Nikto sa tak netešil na hody ako dievčatá. Každá pripravila svojmu milému "péro za širák" a to z rozmarína a pridala umelé kvety "abi péro pjekňe stálo". Potom ženy "šacovali, kerá dala najpjekňejší péro". Po obede mládenci vyobliekaní v holíčskych krojoch chodili dom od domu s hudbou a spievali:

"Ej, hodi, milé hodi, narobjá nám škodi,
dneskaj pijem víno, zajtra budem vodi...
Ej, dneskaj máme husu, chutná brafčovina,
zajtra suchí chleba a k ňemu slaňina.
Ej, hodi, milé hodi, už sem dohodoval,
už sem štiri noci doma nenocoval".

Po tomto speve hudba zahrala "takú reskú" a mládenci "vykrúcajú dievčatá", ktoré sa im potom odmenia darmi.

Večer bývala hodová zábava a tam mládenci spievali tradičnú pieseň:

"Hodi byli, hodi sú, nic dobrého nenesú.
Jaké bi to hodi bili, kebi sme sa nepobili..."

Ako každá pieseň má svoj koniec, i hody ho majú. Druhého dňa boli len dozvuky hodov. Mládenci sa s hosťami rozlúčili a podľa dobrého slovenského zvyku i to robili s piesňou:

"Nemjeli hodi bit, nemjeli nám škodit,
ej, veru zajtra už nebude za co pit.
Dočkáme do roka, či zas také budú,
že nám zas v kapsi haléra nenechajú?
A ket aj nebudú, tak sa postaráme,
však tích pár haléru zas si vieľáme!"

Holíčske martinské hody trvali tri dni, lebo na dni hodové pripadol i martinský jarmok, a ten bol veľmi bohatý a rušný. Aj jarmok sa skončil zábavou, a tá už bola posledná. "Holíčané" triezvo sa rozchádzali "robiť, aby dobjehli, co zameškali".

SPRÁVY

Skalica. Tradičné, tento rok už siedme Skalické dni sa konali v zväčšenom rozsahu a v ich rámci usporiadané akcie prebiehali počas dvoch týždňov. Poskytovali možnosť vybrať si program podľa chuti i zamerania.

Myšlienkovú náplň tvorili viaceré výročia. V úvode to bolo 200. výročie posvätenia evan-

Počas jarmoku sa už tradične môžme stretnúť s ľudovými výrobcami z celého Slovenska. V popredí sú drevené hračky manželov Žilíkovcov z Mojmíroviec.

Pražský súbor "Schola Gregoriana Pragensis" vo farskom kostole.

Hradištan s Jurom Pavlicom v jezuitskom kostole.

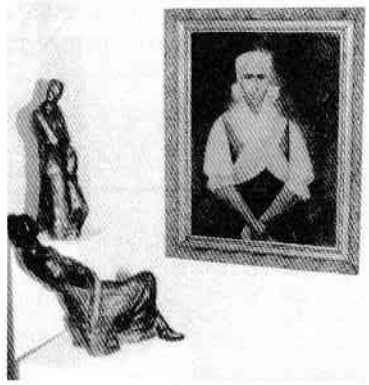

Počas 7.Skalických dní bola v priestoroch Záhorského múzea sprístupnená výstava "Umelci Záhoria".

jelického a.v. kostola , oslavy ktorého začali koncertom Audite silette musica Skalica a Sláčikového kvarteta učiteľov ZUŠ Skalica 12. septembra v evanjelickom kostole. Počas koncertu vystúpil s príspevkom o histórii evanjelickej a.v. cirkvi v Skalici d.p. Pavel Proksa z Holíča. V nedeľu 14. septembra oslavy pokračovali slávnostnými bohoslužbami, na ktorých mal kázeň biskup záp. dištriktu Ivan Osuský a podieľali sa na nich ev. kňazi z okolitých farností.

Kultúrne podujatia zaplnili i priestory skalických kostolov, vo štvrtok 18. septembra sa v Jezuitskom kostole konali hudobné a výtvarné predstavenia projektu"...MEDZI..." v podaní časti ľudovej hudby Skaličan a Richarda Fajnora, LH Hradištan a viacerých slovenských i českých výtvarníkov. Vo farskom kostole sv. Michala odzneli 20. septembra gregoriánske chorály v podaní "Schola Gregoriana Pragensis" z Prahy.

Piatok 19. september bol venovaný spomienke na významné osobnosti Skalice - Dr. Pavla Blahu, Dr. Jána Buchtu, Jozefa Bráneckého a Dr. Jána Černocha. Účastníci spomienkového dňa si uctili ich pamiatku na skalickom cintoríne, pri pamätnej tabuli na farskom úrade, slávnostnými bohoslužbami, celebrovanými biskupom P. Dubovským vo farskom kostole. Večer sa v Dome kultúry stretli všetci účastníci, príbuzní a bádatelia, na akcii Zvony domova v kultúrno - náučnom programe pre verejnosť. V rámci tohto dňa sa v Záhorskom múzeu uskutočnila vernisáž výstavy Umelci Záhoria, kde boli sprístupnené diela najvýznamnejších záhorských maliarov, grafikov a sochárov z fondov Záhorskej galérie v Senici.

Víkend sa už tradične niesol v znamení veľkého jarmoku "Ve Skalici na rínečku" s bohatým kultúrnym programom, v ktorom dominantné miesto zaujali programy folklórneho trojfestivalu "Súsedé", v ktorom sa v nedeľu predstavili súbory zo Skalice, Moravy a Rakúska. Atmosféru dotvárali vystúpenia jarmočných divadiel, rôznych hudobných skupín a súborov a rad ďalších sprievodných podujatí.

- dra -

Radošovce. 700. výročia prvej písomnej zmienky o obci Radošovce si pripomenuli jej obyvatelia a rodáci najprv 13. septembra 1997 na slávnostnom zasadnutí obecného zastupiteľstva a potom 14. septembra slávnostnou svätou omšou, po ktorej miestny vdp. farár Albert Rehák posvätil obecný znak a starosta obce Alojz Ivánek priblížil obyvateľom význam-

né výročie. Program osláv dopĺňalo viacero kultúrnych, spoločenských a športových podujatí. Obecný úrad Radošovce pripravuje vydanie publikácie, ktorá podrobne osvetlí 700 - ročnú zaujímavú históriu obce.

Plavecké Podhradie. K obciam, ktoré tohto roku oslavujú 750.výročie prvej písomnej zmienky sa zaradilo aj Plavecké Podhradie. Oslavy sa začali slávnostnou svätou omšou, ktorú celebroval Mons. Dominik Tóth, pomocný biskup Bratislavsko - trnavskej arcidiecézy, ktorý niekoľko rokov spravoval farnosť s filiálkou Plavecké Podhradie. V kultúrnom programe sa predstavili deti miestnych škôl, senické mažoretky a skupina historického šermu, ktorá na niekoľko chvíľ sprítomnila život na Plaveckom hrade a v kaštieli. Vo večerných hodinách zažiarili nad Plaveckým Podhradím svetlá ohňostroja.

-ile-

Láb. Bohatou ponukou kultúrnych, spoločenských a športových podujatí oslávili 790.výročie prvej písomnej zmienky o svojej obci v Lábe. Termín osláv padol na čas hodov, a tak sa akcie stretli s veľkou účasťou a odozvou. V sobotu 11.októbra bol otvorený jarmok s ukážkami starých remesiel a výstava o histórii obce, kde občania zhromaždili úctyhodné množstvo materiálov, či už archiválií, starých fotografií ako i krojových súčastí, náradia, zariadenia domov a i. Umenie predkov dopĺňalo i súčasné v podobe výtvarných prác umelcov so vzťahom k Lábu. Široký rámec kultúrnych programov tvorili koncerty a vystúpenia dychoviek, folklórnych súborov, speváckeho zboru SLUK, súrodencov Jendruchovcov a iné. V nedeľu sa konala slávnostná omša, na ktorej posvätili symboly obce. Vo forme odznakov a vlajky s obecným znakom si ich mohli zadovážiť všetci záujemcovia. K oslavám vyšlo i rozšírené číslo Lábskych novín v tradičnej dobrej kvalite, v ktorom sa popri materiáloch k histórii obce nachádza časť, kde sa zo svojho vzťahu k obci vyznávajú jej významnejší rodáci. Pri príležitosti výročia pripravuje MVDr. P. Hallon i monografiu obce.

Výstava v Lábe.

-dra-

Závod. 27.a 28. septembra si pripomenuli 100. výročie posviacky nového kostola svätého Michala Archanjela obyvatelia obce Závod. Oslavy sa začali procesiou. Slávnostnú svätú omšu celebroval za účasti kňazov zo širokého okolia prof. ThDr. Jozef Vrablec, tunajší rodák, ktorý vo svojej kázni pripomenul význam chrámu v živote človeka a obecného spoločenstva. Nasledoval kultúrny program, v ktorom sa účastníci osláv aj prostredníctvom citácií z dobovej tlače (časopis Posol) oboznámili s podrobnosťami z výstavby a vysviacky chrámu pred 100 rokmi. Súčasťou programu bola aj prehliadka krojov, hlavne sviatočných a obradových, ktoré obyvatelia Závodu v prvej polovici 20. storočia nosili hlavne v nedeľu a počas rodinných, spoločenských a cirkevných slávností. V kultúrnom dome bola inštalovaná výsta-

va historických dokumentov vzťahujúcich sa k obci a kostolu sv. Michala Archanjela.

Nové publikácie

Pri príležitosti 100. výročia posvätenia chrámu sv. Michala Archanjela v Závode, ako i 110. výročia založenia Dobrovoľného hasičského zboru a 60. výročia kňazskej vysviacky rodáka Mons. Prof. ThDr. Jozefa Vrableca vydalo pre obec Záhorské múzeum publikáciu **Závod**, ktorú sme avizovali v predchádzajúcom čísle nášho časopisu. Publikácia vyšla ako samostatná príloha Záhoria vo formáte A5 s farebnou obálkou, počtom strán 92. Kolektív autorov spracoval nasledovné témy: Prírodné pomery obce Závod */J.Hrbatý/*, Ťažba ropy a zemného plynu v Závode */V.Hlavatý - V.Štrba/*, Výsledky archeologického bádania */V.Drahošová/*, Z najstarších dejín obce, Niekoľko doplnkov k obecnej pečati, Medzivojnové obdobie vo svetle archívnych prameňov */V.Petrovič/*, 110 rokov Dobrovoľného hasičského zboru, Domácka ľudová a ľudovoumelecká výroba, Závodský kroj */M.Zajíčková/*, Stavebné a umelecko-historické pamiatky, Výtvarné zobrazenie obce Závod */Š.Zajíček/*, P. E. Beňovič - františkánsky hudobný skladateľ */P.Michalovič/*, Členovia Slovenského učeného tovarišstva v Závode */E.Fordinálová/*, Msgr. Jozef Vrablec */R.Vrablec/*, Msgr. Štefan Vrablec */J.Kutarňa/*, Štefan Žák */L.Košík/*, Slovenská svadba v Závode */J.Vrablec/*, Závodské zvony, Cyklus výročných sviatkov, Prezývky, Obecný hlásnik, Obecné voľby */P. Vrablec/*, Zo závodskej kroniky - názvy častí obce a chotárne názvy.

Záujemcovia si môžu publikáciu za cenu 50,-Sk objednať v Záhorskom múzeu v Skalici (č. tel. 644253) alebo na Obecnom úrade v Závode telefonicky alebo písomne.

Na vydávanie časopisu Záhorie sponzorsky prispeli: *Mgr. Rozália Kremlová zo Smrdák, d.p. Ondrej Koč zo Skalice, Zbor Ev.a.v. cirkvi zo Skalice, Irenei Ciutti zo Senohradu, akad.mal. Vladimír Suchánek z Bratislavy, Anna Kassayová - Kníhkupectvo U Kassayov z Brezovej pod Bradlom, Jozef Drahoš z Bratislavy, Muzeálna slovenská spoločnosť z Martina, Rudolf Hromkovič z Borského Svätého Jura, Mgr. Kvetoslava Dobšíčková zo Šaštína Stáží, Branislav Horan z Bratislavy, Milan Špírek zo Skalice*

Žiadame čitateľov o ospravedlnenie zlej kvality fotografií v čísle 4/1997, ktorá bola spôsobená zámenou pri technickej realizácii.
Ďakujeme za pochopenie.

redakcia

ZÁHORIE

vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria

Vydáva Záhorské múzeum Skalica

Zodpovedný redaktor: PhDr. Viera Drahošová
Výkonný redaktor: Mgr. Peter Michalovič
Redaktori: PhDr. Mária Zajíčková, PhDr. Viera Drahošová
Technický redaktor: Jozef Vaníček
Tajomníčka redakcie: Margita A. Ilenčíková
Reprofoto: Ján Pardubský
Redakčná rada: Doc. PhDr. Eva Fordinálová, CSc., RNDr. Ján Hrbatý, Mgr. Michal Kalamenovič, Mgr. Branislav Kolény, Mgr. Ľudovít Košík, Ing. Alena Machová, Mgr. Miroslav Minďáš, PhDr. Konštantín Palkovič, CSc., Mgr. Eva Pernecká, Mgr. Vladimír Petrovič, Mgr. Vladimír Štrba, PhDr. Štefan Zajíček
Predseda redakčnej rady: PhDr. Mária Zajíčková

R.Č.OU 10/91. Vychádza 6 x ročne. Časopis v okresoch Skalica a Senica rozširuje prostredníctvom svojich stánkov PNS.
Objednávky a predplatné 66,-Sk zasielajte na adresu:
Záhorské múzeum, nám. Slobody 12,
909 01 Skalica, č.t. 64 4230, 64 4253
fax: 0801/644253

Časopis **Záhorie** v roku 1997 vychádza s finančným prispením Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia

Tlač obálky: **ADUT-ADOX** , a.s., Skalica
Litografie: **Grafobal** , a.s., Skalica
Sadzba: **TASTE**, Senica
Tlač: **TLAČIAREŇ DURLÁK**, Senica

Záhorie

Vydáva Záhorské múzeum Skalica

- vlastivedný časopis venovaný dejinám, tradíciám, geografii a kultúre Záhoria

5/97 Ročník VI. cena 8,- Sk